

ქართული სალიტერატურო კრიტიკა შიო არაგვისპირელის შემოქმედების შესახებ

გალაკტიონ ტაბიძეს 1926 წელს დღიურში ასეთი რამ ჩაუწერია: „ გარდაიცვალა მწერალი შიო არაგვისპირელი (შ. დედაბრიშვილი). დაიბადა 1867 წ. 59 წ. გარეგნულად იგი ისეთი იყო, როგორც ერთად ერთ მის პორტრეტშია გამოხატული, და რომელსაც ივ. გომელაურის „ქართველი მწერლებიდან“ ვიცნობთ, ან იმ გავრცელებულ სურათით, რომელსაც „ქართველი მწერლები“ ეწოდებოდა. ამ ჯგუფის სურათებს ყოველ ინტელიგენტის ოჯახში ნახავდით. შუაში შოთაა, აქეთ აკაკი, იქით ილია, დანარჩენები გარემომო, მათ შორის არაგვისპირელი.

წერა-კითხვის საზოგადოება. გამგეობის კაბინეტი. მაგიდასთან შ. არაგვისპირელი. 1911 წ. დიდი გონიერი შუბლი და თვალები. მას საქმეზე ესაუბრება ვიღაც დიდხანს. იგი გულდასმით უსმენს, არ აწყვეტინებს განმარტებას. მხოლოდ ძალიან ხშირად ჩაურთავს სიტყვას „Да, да“. ხმის ტემბრი - დაღალულია, სახეც დაღალული აქვს. „Да, да“ - იმეორებს იგი. ნეტავი რას უნდა დაეღალა ასე სულ 50 წლის კაცი?“

დიდი პოეტის ეს ჩანაწერი სულ ცოტა, ორი თვალსაზრისითაა საინტერესო : მის მიერ ნახსენებ სურათზე „ქართველი მწერლები“, როგორც გალაკტიონი აღნიშნავს, შუაში შოთაა, მის მარჯვნივ და მარცხნივ- ილია და აკაკი, ხოლო დანარჩენები გარემომო. თუ ხსენებულ სურათს დავხედავთ, ვნახავთ, რომ „გარემომო“ განლაგებაშიც გარკვეული იერარქიაა დაცული. ილიას გვერდს ვაჟა ფშაველა უმშვენებს, აკაკის გვერდით კი შიო არაგვისპირელია. რასაკვირველია, ეს სურათი, რომელიც დიდი პოეტის თქმით, პრაქტიკულად ყველა ოჯახში იყო, ბევრ კალმოსანს აღვსებდა შურით. აქვე გალაკტიონი იხსენებს წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების გამგეობის კაბინეტში ნანახ სცენას და იმას, რაც ყველაზე მეტად მოხვდა თვალში და დაამახსოვრდა - ერთი მხრივ, შიო არაგვისპირელის გონიერი შუბლი და თვალები, მეორე მხრივ კი „დაღალული“ ხმა და სახე. ჩანაწერი ერთგვარი რიტორიკული კითხვით მთავრდება: „ნეტავ, რას უნდა დაეღალა ასე სულ 50 წლის კაცი?“ დღევანდელი გადასახედიდან ადვილია ამ კითხვაზე პასუხის გაცემა - შიო არაგვისპირელმა რთული, მაგრამ საინტერესო ცხოვრებით იცხოვრა; მართალია, ბედმა მას ბევრ ტკივილთან, იმედგაცრუებასთან, მატერიალურ შეჭირვებასა და ფიზიკურად გამომფიტავ შრომასთან ერთად შემოქმედებითი სიხარული და მკითხველი საზოგადოების სიყვარული და აღიარებაც აჩუქა, მაგრამ ყოველივე ეს მაინც მეტისმეტად მძიმე ტვირთი აღმოჩნდა ისეთი მგრძობიარე და საოცრად მოკრძალებული ადამიანისათვის, როგორც შიო არაგვისპირელი იყო.

მწერალს ორი საუკუნის მიჯნაზე მოუხდა მოღვაწეობა. ეს უაღრესად რთული, სოციალურ-პოლიტიკური კატაკლიზმებით დატვირთული ეპოქა იყო და საზოგადოების ინტელექტუალურ თუ სულიერ მოთხოვნილებებს კარგად მიესადაგა მწერლის მიერ

წამოჭრილი პრობლემატიკაც და ასახვის სტილიც. სწორედ ამით უნდა აიხსნას ის უჩვეულო პოპულარობა, რომლითაც არაგვისპირელი სარგებლობდა.

ცნობილია, რომ შიო არაგვისპირელის პირველი თხზულება - „მოგონება“ - 1890 წელს დაიბეჭდა ჟურნალ „ჯეჯილში“. ახალგაზრდა მწერალმა სულ რამდენიმე წელიწადში მოიპოვა მკითხველის სიყვარული; ცხადია, არც ქართულ სალიტერატურო კრიტიკას დარჩენია უყურადღებოდ მისი გამოსვლა სამწერლო ასპარეზზე: აკ. წერეთელი, კ. აბაშიძე, ტ. ტაბიძე და სხვანი შიო არაგვისპირელის შემოქმედებაში ქართული ლიტერატურის ხვალისდელ დღეს ხედავდნენ. ამგვარი უპირობო აღტაცება დიდხანს არ გაგრძელებულა. თვით აკაკიმაც კი, რომელმაც თავის დროზე ცალსახად გამოარჩია არაგვისპირელს სხვა ახალგაზრდა მწერალთაგან, 1898 წელს გამოქვეყნებულ „ბიბლიოგრაფიულ შენიშვნაში“ აღნიშნა: „ადრეც მითქვამს და ახლაც ვიმეორებ, რომ ახალ მწერლობაში ყველაზე უფრო საყურადღებოა არაგვისპირელი თავისი ფსიხოლოგიური ეტიუდებით, მისმა ზედგავლენამ, მიმბამძველობამ ბევრი გამოიწვია, თითქმის სკოლა შექმნა ... პირველ ნაბიჯათ ეს დიდი რამ არის, მაგრამ ის კი საფიქრებელია, რომ ამდენ ხანს უფრო დიდზე და უფრო იდეურზე ვერ გადადის“ (წერეთელი, 1961, გვ. 365). ხოლო 1927 წელს მწერლის გარდაცვალების შემდეგ გამოცემული „რჩეული ნაწერების“ წინასიტყვაობაში, რომელიც ტიციან ტაბიძეს ეკუთვნის, ნათქვამია: „არაგვისპირელს ეტყობა უფრო ევროპელი მწერლების გავლენა, უმთავრესად გი დე მოპასანისა და მორის მეტერლინკისა“ (ტაბიძე, 1927, გვ. 4). ტიციან ტაბიძე არაგვისპირელს აღიარებს ქართული „ფსიხოლოგიური ნოველის“ ფუძემდებლად, თუმცა იქვე აღნიშნავს, რომ მინიატურული ჟანრის თხზულებები ჯერ კიდევ XVIII საუკუნის საქართველოში არსებობდა სულხან საბა ორბელიანის „სიბრძნე სიცრუისას“ სახით. ტიციან ტაბიძე შიო არაგვისპირელის ილია ჭავჭავაძის სკოლის მწერლად თვლის: „ზოგიერთი კრიტიკოსი დაბრმავებული იყო ლიტერატურულ მოდგმათა ცვლის ფეტიშიზმით. შიო არაგვისპირელის მოვლენა მათ მიიღეს ახალ ეპოქად და უმთავრესად იმიტომ, რომ ის აღებდა ახალ კარებს ევროპის ანალოგიებით. მაგრამ ჩვენ ახლა ვხვდებით, რომ შიო არაგვისპირელი სწორედ ამ დარგში არის სუსტი. უმთავრესი, რაც უშლის მას შევიდეს ამ ნოვატორის შკოლაში, არის ის, რომ მას არ აქვს დაწმენდილი ქართული ენა და სტილი, რომელიც მთელი მოცულობით ამხელს მწერლის სახეს.“ სტატიის ბოლოს კი დასძენს: „თუ როდისმე დაიწერება გამოკვლევა ილია ჭავჭავაძის შემდეგ პროზის შესახებ, უთუოდ მკვლევარი მიუჩენს შიო არაგვისპირელს საპატიო ადგილს ილიას პლეადაში...“ (ტაბიძე, 1947, გვ.10). როგორც მინაწერიდან ჩანს („ნოემბერი, 1926 წ.“), ეს წერილი კრებულის გამოქვეყნებამდეა დაწერილი.

როგორც ვხედავთ, ტიციან ტაბიძე საზოგადოების მხრიდან შიო არაგვისპირელის აღქმას ახალი ეპოქის დასწყისად, შეცდომად მიიჩნევს. მისი აზრით, არაგვისპირელი ნოვატორი არ არის; ის ილიას პლეადის მწერალია, რომელმაც ევროპის ანალოგიით სცადა „ახალი კარის გაღება“, თუმცა არაფერი გამოუვიდა, რამდენადაც დაუხვეწავი იყო მისი ენა და სტილი, ანუ ის, რაც მწერლის სახეს ქმნის.

შიო არაგვისპირელს არც სიცოცხლეში დაჰკვლევია გაცილებით მკაცრი და უსაფუძვლო კრიტიკა. დუტუ მეგრელი, ილ. ნაკაშიძე, იპ. ვართაგავა, გრ. რცხილაძე სხვანი არ იწონებდნენ არაგვისპირელის ქმნილებათა სულისკვეთებას; მწერალს უკიჟინებდნენ, რომ მისი ქმნილებები არაფრისმთქმელი და, შესაბამისად, მკითხველის სულისა და გონებისათვის არაფრის მომცემი იყო.

ამჯერად შევეხებით შიო არაგვისპირელის შემოქმედების ილია ნაკაშიძისა და დუტუ მეგრელისეულ შეფასებას. რასაკვირველია ამ სტატიაში ზედმეტია იმაზე საუბარი, თუ ვინ

არიან ეს ადამიანები, ამიტომ მხოლოდ იმას დავეძინოთ, რომ, ჩვენი აზრით, მათ შეფასებებს აშკარა ტენდენციურობის კვალი ეტყობა.

დუტუ მეგრელმა საკმაოდ ვრცელი სტატია დაწერა სათაურით „შოი არაგვისპირელი და მისი უკანასკნელი ეტიუდები“. ეს წერილი 1897 წელს ნაწილ-ნაწილ იბეჭდებოდა გაზ. „ივერიაში“ (იხ.: „ივერია“, 1897, ## 175, 176, 177, 178, 180, 182, 183). თავდაპირველად კრიტიკოსი თითქოს სიმპატიით არის განწყობილი ახალგაზრდა ავტორის მიმართ. მისი თქმით, ის გარემოება, რომ არაგვისპირელის ნაწერებს კითხულობენ, მასზე საუბრობენ და წერენ, გასაკვირი არ არის, რამდენადაც ახალგაზრდა ბელეტრისტთა შორის ყველაფრით გამოირჩევა. ამიტომაც ბუნებრივად ეჩვენება, რომ „ჩვენს ჟურნალ-გაზეთებში ერთობ ხშირად შეხვდებით იმის ეტიუდებს, რომელთაც რაღაც თავისებური ფერი ადევთ, როგორც შინაარსით, ისე გარეგნობით და განირჩევიან სხვა ჩვენ მწერალთა მოთხრობა-სურათებისაგან“ („ივერია“, 1897, 175, გვ.1). კრიტიკოსი მიიჩნევს, რომ არაგვისპირელის ადრეული ნაწერები მართლაც ჩინებულია, რადგან „როგორც ხალხის შვილი და მცოდნე მისის სულისა, მისის ტანჯვისა და ვაებისა“, შესანიშნავად წარმოგვიდგენს უბრალო ხალხის ცხოვრებას. განსაკუთრებულ სიახლედ და ღირსებად დუტუ მეგრელი გამოყოფს „ნათლად და ძლიერად“ გამოხატულ გრძნობას „სიბრალოლისა ცხოვრებისაგან შეურაცხყოფილ და დასჯილ ადამიანის მიმართ“. ვფიქრობთ, ეს საგულისხმო დაკვირვებაა, რადგან სალიტერატურო კრიტიკაში გაზიარებული შეხედულების თანახმად, ე.წ. „პატარა ადამიანის“ თემა მიხეილ ჯავახიშვილის შემოქმედებით მკვიდრდება ქართულ სინამდვილეში.

დუტუ მეგრელის აზრით, სამწუხაროა, რომ შოი არაგვისპირელის მსგავს მწერალს შეუძლია „მოაცალოს თავისი ნიჭი იმისთანა რამეების წერისათვის, როგორც არის, მაგალითად, „მელოს დღიურიდან“, „ხითხითებს და ხითხითებს“ („ივერია“, 1897, 175, გვ.2). კრიტიკოსი იმოწმებს ამონარიდს ტექსტიდან და თან აღშფოთებას ვერ ფარავს: „რეალიზმია? მაშ, რა ჯანდაბაა? “ მისი თქმით, შესაძლოა, სიმართლეს შეეფერება პერსონაჟის ფიქრები და განცდები, მაგრამ „ის კი არ შეიძლება, რომ ეს თავისი ფიქრები ქალაქს ანდოს, მით უმეტეს, ჩვენებულმა ქალმა და თუნდაც შესაძლებელიც იყოს ყველა ეს, ნეტავი ვიცოდეთ, რად დასჭირდა ავტორს იმისი გამოქვეყნება?“ (იქვე).

კრიტიკოსს სასტიკად არ მოსწონს მინიატურა „ქარი კი ამ დროს ზუოდა, კვნესოდა და გმინავდა“. მისი თქმით, ძნელი სათქმელია, პერსონაჟები შესაბრალოსნი არიან, შესაზიზღებელნი თუ სასაცილოდ ასაგდებნი. მისი აზრით, ტიტიკოსს პერსონაჟი არა მხოლოდ არადამაჯერებელი, არამედ არარეალურიცაა ქართული სინამდვილისთვის. ამ გარემოებას ახსნასაც უძებნის დუტუ მეგრელი: მიაჩნია, რომ მინიატურის შინაარსი ზუსტად ემთხვევა გიდე მოპასანის ერთ-ერთი მოთხრობის შინაარსს, რომლის სათაურსაც ვერ იხსენებს - იქაც ცოლის გარდაცვალების შემდეგ პოულობს ქმარი წერილების შეკვრას, რომელთა მეშვეობითაც იგებს სიმართლეს - თურმე ცოლი ყოველთვის ატყუებდა და სხვა უყვარდა. კრიტიკოსის აზრით, „პარიჟელ ქალს, რასაკვირველია, შეშვენის ის, რასაც ჩვენებური მოსამსახურედ ნამყოფი ქალი თავის დღეში ვერ მოახერხებდა“ („ივერია 1897, 176. გვ.2).

გაზეთის შემდეგ ნომერში („ივერია“, 1897, 177) კრიტიკოსი განიხილავს ნოველებს „ღმერთო, რა დაგიშავე?“, „ეპ, ჯანდაბას ჩემი თავი და ტანი“. მათგან პირველი ლერმონტოვის „მწირის“ გადმომღერებად მიაჩნია, ისიც უფერულად და უსულდგმულად. რაც შეეხება მეორე ნოველას, დაბეჯითებით ამბობს იმას, რაზეც ვარაუდი გამოუთქვამს „ერთ ბ-ნ არაგვისპირელის თაყვანის მცემელ კრიტიკოსს“ (იგულისხმება გაზეთში („ივერია“, 1896, #4) ხელმოუწერლად გამოქვეყნებული სტატია სათაურით „ბიბლიოგრაფია“, რომლის ავტორი

იწონებს შიო არაგვისპირელის დასახელებულ ნოველას და მკაცრად აკრიტიკებს დუტუ მეგრელს. სტატიის ავტორის აზრით, „რამდენათაც მოსაწყენია ნიადაგ ერთისა და იმავე ამბის ერთნაირად აღწერა სხვა და სხვა მწერლებისაგან. იმდენზედ და მეტად მოსაწყენია და გამაჯავრებელიც, როცა ავტორი ერთსა და იმავე ამბავს რამდენჯერმე მოგიტხრობთ“ (იქვე, გვ.4) კრიტიკოსის დაკვირვებით, ერთგვარი „მოარული“ ტიპაჟი დუტუ მეგრელის მოთხრობებში არის ხელმოკლე სტუდენტი, რომელიც რუსეთში დაავადდება, სამშობლოში ჩამოდის და აქ კვდება. „ეს საწყალი სტუდენტი რამდენჯერ გამოესალმა წუთისოფელს დუტუს ხელში და რამდენჯერ ისევ გაცოცხლდა მისთვის, რომ ავტორისათვის დაეწერიებინა რომელიმე ლექსი და მოთხრობა“ (იქვე).

დუტუ მეგრელი ასევე აქცევს განხილვის თემად მინიატურებს „ბეჩა, რადა მკლავ?!“ და „ხითხითებს და ხითხითებს“. იგი იმოწმებს მეორე კრიტიკოსის, ილია ნაკაშიძის წერილს „ჩვენი მწერლობა“, რომელიც გაზ. „კვალში“ (#39-#40, 1896) გამოქვეყნებულა. ილია ნაკაშიძეც მიიჩნევს, რომ „ხითხითებს და ხითხითებს“ მეტისმეტად სუსტი და შეუმუშავებელი ნაწარმოებია; იგი მკითხველის გემოვნებას ვერ აკმაყოფილებს ვერც ფორმისა და ვერც შინაარსის მხრივ. ი.ნაკაშიძე თვლის, რომ ამის მიზეზი ახალგაზრდა მწერლის ნიჭის ნაკლებობა კი არა, უდარდებლობაა, რომელიც მას ასუბხისმგებლობის გრძნობას უჩლუნგებს და აბედვინებს, ასეთი თხზულება მკითხველს შესთავაზოს. კრიტიკოსი მიიჩნევს, რომ ამაში დამნაშავე ქართველი საზოგადოებაა, რადგან ქებაც გადამეტებული ვიცით და ძაგებაც. ბ-ნი არაგვისპირელი ერთობ უქიათ და ამ ქებას მისთვის მხოლოდ ზიანი მოუტანია . . . დარწმუნებული ვარ, რომ ბ-ნი არაგვისპირელი, როგორც ნიჭიერი, სიმპატიური მწერალი, თითონ გრძნობს თავისი ეტიუდის ნაკლულევანებას, მაგრამ უდარდებლობამ დასძლია: ხომ იმათთვის, ჩვენ ქართველებისთვის შეგითხზავს და დაგიწერიაო და გაუშვი, იაროს, აქ ჩვენში არაფერი უჭირსო“ („კვალი“, 1896, გვ. 698). ილია ნაკაშიძე მინიატურის ფაბულას საინტერესოდ მიიჩნევს, თუმცა ფიქრობს, რომ ავტორმა იჩქარა და სწორედ ის არ დაწერა, რაც , სავარაუდოდ, ყველაზე მეტად დაინტერესებდა მკითხველს; კერძოდ, როგორც მოახერხა კეკლუცმა ცოლმა მეუღლის დარწმუნება, რომ მისი სატრფო კვლავ მიეღოთ ოჯახში. ასევე, კრიტიკოსს სრულიად შეუსაბამოდ მიაჩნია მინიატურის სათაური და ვრცლად მსჯელობს კიდევ ზოგადად სათაურის დანიშნულებასა და მიზნობრივობაზე.

დუტუ მეგრელის აზრით, ამ კრიტიკას უნდა გამოეფხიზლებინა შიო არაგვისპირელი, მაგრამ ასე არ მოხდა და მწერალმა კიდევ უფრო უარესი ნოველა დაბეჭდაო. იგულისხმება „მხრებიდა ავიჩეჩე“. დუტუ მეგრელი ფიქრობს, რომ რაკი თავად აკაკის მხრიდან გრძნობს შიო არაგვისპირელი მხარდაჭერას, სხვა კრიტიკოსთა აზრი არაფრად ადარდებს. „ან კი რად მიაქცევდა ახალგაზრდა ბელეტრისტი ყურადღებას ვიღაც ი. ნაკაშიძეს, როცა თავის თაყვანის მცემელთა შორის ხედავს თვით ჩვენ წარჩინებულ პოეტს აკაკისაც, რომელმაც ლექსითაც და პროზითაც შეამკო იგი და უუმწვერვალესად აქო“ („ივერია“, 1897, 177). აქ კრიტიკოსი იმოწმებს აკაკის ლექსს „როდესაც ჩვენში მწერლობა. . .“ და ამონარიდს სტატიიდან „განთიადი“. კრიტიკოსი ღრმადა დარწმუნებული, რომ ადამიანისათვის არაფერი უცხო, ცხადია, არაა და არც მოიძებნება ისეთი პიროვნება, ვისაც ერთხელ მაინც არ გაუვლია ფიქრად რაიმე უმსგავსობა; „აქო და კაცის სულს ხშირად პირუტყვული მისწრაფება იტაცებსო და , მხოლოდ პირუტყვულ მისწრაფებათა ხელოვნების საგნად გარდაქმნა შეიძლება? და ან თუ პირველი ან მეორე მომხდარა როდისმე, ან დღეს ხდება, ჩვენ უნდა მოგვწონდეს და აღტაცების ტაშს ვუკრავდეთ“ (იქვე).

გუტუ მეგრელის აზრით, მინიატურაში „მხრებიდა ავიჩეჩე“ მთავარი გმირის მონოლოგს მხოლოდ ბოდვა შეიძლება ვუწოდოთ („ივერია“, 1897, 180). ხოლო რაც შეეხება გაიოზის მხრიდან ქუთაისის ინტელიგენციის კრიტიკას, სერიოზული განსჯის საგნად არც თვლის. კრიტიკოსის თქმით, გაიოზი იმიტომ საუბრობს ასე ქუთაისის ინტელიგენციაზე, რომ მათ არ უთანაგრძნეს და არ დაეხმარნენ გულჩინას გრძნობების ამოცნობაში. დუტუ მეგრელი საკმაოდ ვრცელ ამონარიდს იმორჩებს მინიატურიდან (კერძოდ, გულჩინოს წერილს პოლიევკტისადმი) და ირონიულად შენიშნავს: „ჩვენში ახალის რწმენის ახალგაზდობა გაჩენილა, ჩვენ კი დღემდის ეს არ ვიცოდით და პირველად ბ-ნი არაგვისპირელი გვატყობინებს. კაცებში ახალგაზდობის წარმომადგენელი პოლიევკტია, რომელიც „ცოლქმრობის წინააღმდეგია“ და გულჩინოს კი „ეგეთი რწმენა“ არა აქვს“ .. ამიტომ იძულებულია, უსიყვარულოდ გათხოვდეს და მერე თამამად ისიყვარულოს. (იქვე, გვ.3). სხვათა შორის, ამავე ნოველაში გაიოზის პირით ავტორი მსჯელობს „ბანკოვიადის“, როგორც მოვლენის შესახებ და საკმაოდ საგულისხმო მოსაზრებებს გამოთქვამს, რაზეც ამ დაპირისპირების აქტიურ მონაწილეს, მის მეგობარ ვარლამს პასუხი არ აქვს და მხოლოდ ამასლა ამბობს: „მეწყინა. მეც შემეხებოდა ეს განვიცხვა, მაგრამ რა მეპასუხნა? პასუხის მაგივრად მხრებიდა ავიჩეჩე“ (იქვე, გვ.4). კრიტიკოსი არ აქცევს ყურადღებას იმ საკითხებს, რომლებიც, მართალია, ზედაპირზე არ ძეგს, მაგრამ ძალიან არაორაზროვნადაა ხაზგასმული ავტორის მიერ და ასკვნის: „ძალიან შემცდარა ბ-ნი არაგვისპირელი, რომ კალამს იღებს ხელში და სამწერლო ასპარეზზე გამოდისო“ (იქვე). უსაფუძვლოდ გვეჩვენება კრიტიკოსის საყვედური ავტორის მიმართ: „ჯერ ყოველგან, თორემ ჩვენში ხომ რასაკვირველია, მწერალი მოვალეა, მოგვცეს რამე და არკი წაგვართვას, რაცა გვაქვს. თქვენ რომ ვიღაც ქალმა მოგატყუოთ და მასხარად აგიგდოთ, ჩვენი რა გადასახდელია? (ფიქრობთ, ეს სისატიკეა დუტუ მეგრელის მხრიდან, რადგან მისთვის უთუოდ ცნობილი იქნებოდა შიო არაგვისპირელისა და ვეტა ყიფიანის ურთიერთობის ისტორია - ნ.ფ.). აქაოდა მე რწმენა დამეკარგა ადამიანთა მიმართო და ამიტომ თქვენც ნულარა გწამთ მათიო, გაგონილა? სასაცილოა, ღმ,ერთმანი, სამწუხარო რომ არ იყოს“ (იქვე).

განსაკუთრებით მიუღებელია დუტუ მეგრელისათვის მინიატურა „წერილის ნაგლეჯი“, რადგან ამ შემთხვევაშიც, მისი თქმით, ცალკეული, კერძობითი შემთხვევა ადამიანური სისუსტისა და ზნეობრივი მერყეობისა ავტორს საზოგადო მოვლენად აქვს წარმოდგენილი. ერთობ შეურაცხმყოფელად ჟღერს ავტორის მისამართით ნათქვამი შემდეგი სიტყვები: „სად შეუძლიან სიბინძურეში ჩაყურყუმალავებულ ადამიანს . . . (გაიგოს - ნ.ფ.) რომ ყოფილან და იქნებიან იმისთანანი, რომელთაც, შეიძლება, მთელს მათს სიცოცხლეში ერთი ტილიც არ დასჯდომოდეთ? არც გაპირუტყვებულ ადამიანს შეუძლიან იმისი გაგება, რომ ყველანი იმასავით გაპირუტყვებულნი არ არიან; ბევრს არც კი სცალიან იმისთვის, რომ ვნებათა ღელვას გაეტაცებინოს და ხშირად ამ გრძნობას იმის გულში არც კი აქვს ადგილი, ისე არიან გართულნი საქმესა და იმ საქმის სამსახურში, რომელიც ცხოვრების საგნად გაუხდიათ“ („ივერია“, 1879, #182, გვ.1).

შიო არაგვისპირელის ნოველაში „ღირსი ვარ ამისი, ღირსი“ მთავარი გმირის მსჯელობას, რომ ფიქრით შესცოდავს ადამიანი თუ საქმით, მნიშვნელობა არ აქვს - ცოდვა ჩადენილია - სრულიად მიუღებელია კრიტიკოსისათვის. არადა, ამ შემთხვევაში შიო არაგვისპირელის გმირის პოზიცია სავსებით ეთანხმება ცოდვის ქრისტიანულ დეფინიციას: „ცოდვა არის ღმრთის მცნებათა შეგნებული და ნებაყოფლობითი დარღვევა. ცოდავენ: 1. სიტყვით, საქმით, ფიქრით, სურვილებით; 2. კეთილ საქმეთა დავიწყებით“ (

<https://sibrdzne.ge> 25.03.2023). ვფიქრობთ, დუტუ მეგრელი პერსონაჟის ამ სიტყვების არასწორ ინტერპრეტაციას გვთავაზობს, როცა ასკვნის: „სრულიადაც არ არის სულ ერთი, რაიმე ცუდის მხოლოდ განზრახვა და მისი სისრულეში მოყვანა; ... (თუ) თქვენი კაცურ-კაცობა მაშინვე გატოვებინებთ ამ ფიქრს და ამ ნაირად თქვენში კაცი სძლევს პირუტყვს, აქ ცუდი არავისთვის არაფერია“. კრიტიკოსს სასაცილოდ მიაჩნია მთავარი გმირის გადაწყვეტილება, ხელი აიღოს თვითმკვლელობაზე, რითაც ერთ ცოდვას მეორეს დაუმატებს და არც საზოგადოებას გაექცეს, რამეთუ შემცოდე ვალდებულია სასჯელიც მიიღოს.

დუტუ მეგრელის ამ საკმაოდ ვრცელი პუბლიკაციის დასასრული დაიბეჭდა „ივერიის“ 1897 წლის 183-ე ნომერში (გვ.2-3). წერილის დასკვნითი ნაწილი კიდევ უფრო მკვახე ტონითაა დაწერილი: „სასცილოა, როცა სულით გლახაკი კაჭკაჭივით იმეორებს გაზეპირებულს ფრაზებს და იმისთანა საგნებზედ ჰლაპარაკობს თავმომწონედ, რაც მისი საქმე არ არის, და აი, სწორედ ასეთი სულით გლახაკები არიან ყველა ჩვენ მიერ ნახული ბ-ნ არაგვისპირელის გმირებიც“ („ივერია“, 1897, 183, გვ.2). განსაკუთრებით თვალშისაცემ ნაკლად კრიტიკოსს ის მიაჩნია, რომ არაგვისპირელის თხზულებებში ვერავინ აღმოაჩინს ჩვენი ცხოვრების დაკნინების მიზეზებზე მსჯელობას. „არა, იგი მხოლოდ ყოველგან და ყოველთვის სიყვარულს წამოსჩხირავს და ქალის ან კაცის მაცდურობა- არაგულწრფელობას ჰსახავს ყოველის უბედურების მიზეზად, თითქოს ჩვენი ახალგაზდობა მართლა არშიყოლაზე იყოს გადამკვდარი და სხვა არაფერი აწუხებდეს“ (იქვე). კრიტიკოსის აზრით, მწერალი ამკარად გამოხატავს იმ აზრს, რომ სიყვარული და გულწრფელობა არ არსებობს. ყველა ერთმანეთს ატყუებს. მისი თქმით, რომ დავეკითხოთ ავტორს, ისიც დაადასტურებს, რომ სწორედ ასეა: „მეც ამას ვამბობო, იტყვის ბ-ნი არაგვისპირელი, რომ წრფელი და ჭეშმარიტი სიყვარული არ არსებობს ქვეყანაზე, არამედ მხოლოდ სურვილი ვნების დაკმაყოფილებისაო; საზოგადოდ გულწრფელობა არავის მოეპოვება და ყველა ერთმანეთსა და ქვეყანას ატყუებსო“ (იქვე).

დუტუ მეგრელი ფიქრობს, რომ შიო არაგვისპირელმა ისეთი ტიპის მინიატურების შექმნით, როგორცაა „მელოს დღიურიდან“, „ხითხითებს და ხითხითებს“, „მხრებილა ავიჩეჩე“ და სხვანი, უდალათა თავის მოწოდებას, ანუ როგორც თვითომ ამბობს - სფერას. სვამს კითხვას, რატომ მოხდა ასე და თავადვე პასუხობს: „იმიტომ, ჩემო ბატონო, რომ როგორც ილია ნაკაშიძეც ამბობს, ბ-ნი არაგვისპირელი ქართველია და ჩვენ, ქართველებისათვის წერს. ჩვენ კი, იმის მაგიერად, რომ როგორც კი გადუხვია ნიჭიერმა მწერალმა სწორე გზას, ყიჟინა დაგვეცა და იმ დრომდე არ მოვშვებოდით, ვიდრე უკანვე არ დავაბრუნებდით და ისევ სწორე გზაზედ არ დავაყენებდით, ქუდები მოვიხადეთ იმის წინაშე და „ვაშა, ვაშათი“ მივეგებეთ. ზოგმა გიუ დე მოპასანად გადავნათლეთ (იგულისხმება ტიცინ ტაბიძე - ნ.ფ.), ზოგმა „ხედ წმინდად“ და „ახალ დვრიტად“ (იგულისხმება აკაკი წერეთელი - ნ.ფ.) და სხვა. ახალგაზდა ავტორსაც გონება დაეხნა და ბოლოს იმ ზომამდე მივიდა, რომ რაც-კი ენაზედ მოადგება და რასაც კი მისი ფანტაზია შეჰმნის, სწერს და სწერს აჩქარებით, დაუფიქრებლად, შეუმუშავებლად“ (იქვე, გვ.3). სტატიის დასარულს დუტუ მეგრელი იმედს გამოთქვამს, რომ შიო არაგვისპირელის „აღარ აჰყვება ფეხის ხმას, ქართველი გიუ დე მოპასანობა იმას დაუთმოს, ვინც გადაგვარებულა და მხოლოდ გვარი შერჩენია ქართული და თვით კი მხოლოდ არაგვისპირელობით დაკმაყოფილდეს“ (იქვე).

საგულისხმოა, რომ შიო არაგვისპირელი ილია ნაკაშიძისა და დუტუ მეგრელის პუბლიკაციებს არ გამოხმაურებია, მაგრამ არც სხვა ვინმეს მოუსურვებია მწერლის დაცვა.

ვფიქრობთ, ამ ტიპის რეცენზიების ანალიზიც არანაკლებ საყურადღებოა, რათა სრული ობიექტურობით შევძლოთ შიო არაგვისპირელის ლიტერატურული მემკვიდრეობისადმი

ქართული კრიტიკული აზრის დამოკიდებულების ჩვენება. განსაკუთრებით საინტერესო კი თანამედროვე ქართველი მეცნიერების მოსაზრებათა შესწავლა იქნება, რათა ყოველგვარი სუბიექტურობის გარეშე განისაზღვროს ამ მწერლის ადგილი და მნიშვნელობა ქართული ლიტერატურის განვითარებაში.

ლიტერატურა:

- აბაშიძე კ. (1970): ეტიუდები, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, თბილისი.
დუტუ მეგრელი (1879): შიო არაგვისპირელი და მისი უკანასკნელი ეტიუდები//ივერია, 1897, ## 175, 176, 177, 178, 180, 182, 183.
ნაკაშიძე ი. (1879): ჩვენი მწერლობა//კვალი, 1896, ##39,40.
ტაბიძე ტ. (1927): შესავალი წერილი. შიო არაგვისპირელი, რჩ.ნაწერები. გამომც. „სახელგამი“. თბ.
წერეთელი აკ. (2916): თხზულებათა სრული კრებული XV ტომად, ტ. XIII, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, თბილისი.
<https://sibrdzne.ge> 25.03.2023.

Pruidze Nana
University of Georgia

Georgian literary critic about works of Shio Aragvispireli

Abstract

Shio Aragvispireli's first work "Memory" was published in 1890 in journal "Jejili". Young writer gained readers' love in a few years. It is obvious, that Georgian literary critics noticed his appearance in Georgian writer's arena: Ak. Tsereteli, K. Abashidze, T. Tabidze and others saw future of Georgian literature in Shio Aragvispireli's works. Though, as it was expected, his works were not only praised, but hardly criticized as well. We think, that together with positive reviews, it is no less important to analyze negative reviews as well, so that we will be able to objectively show Georgian critics' opinion about Shio Aragvispireli's works.